FRANCESC COSTA OLLER EL CAMÍ REAL DE FRANÇA

EL PROJECTE DE L'ANY 1786

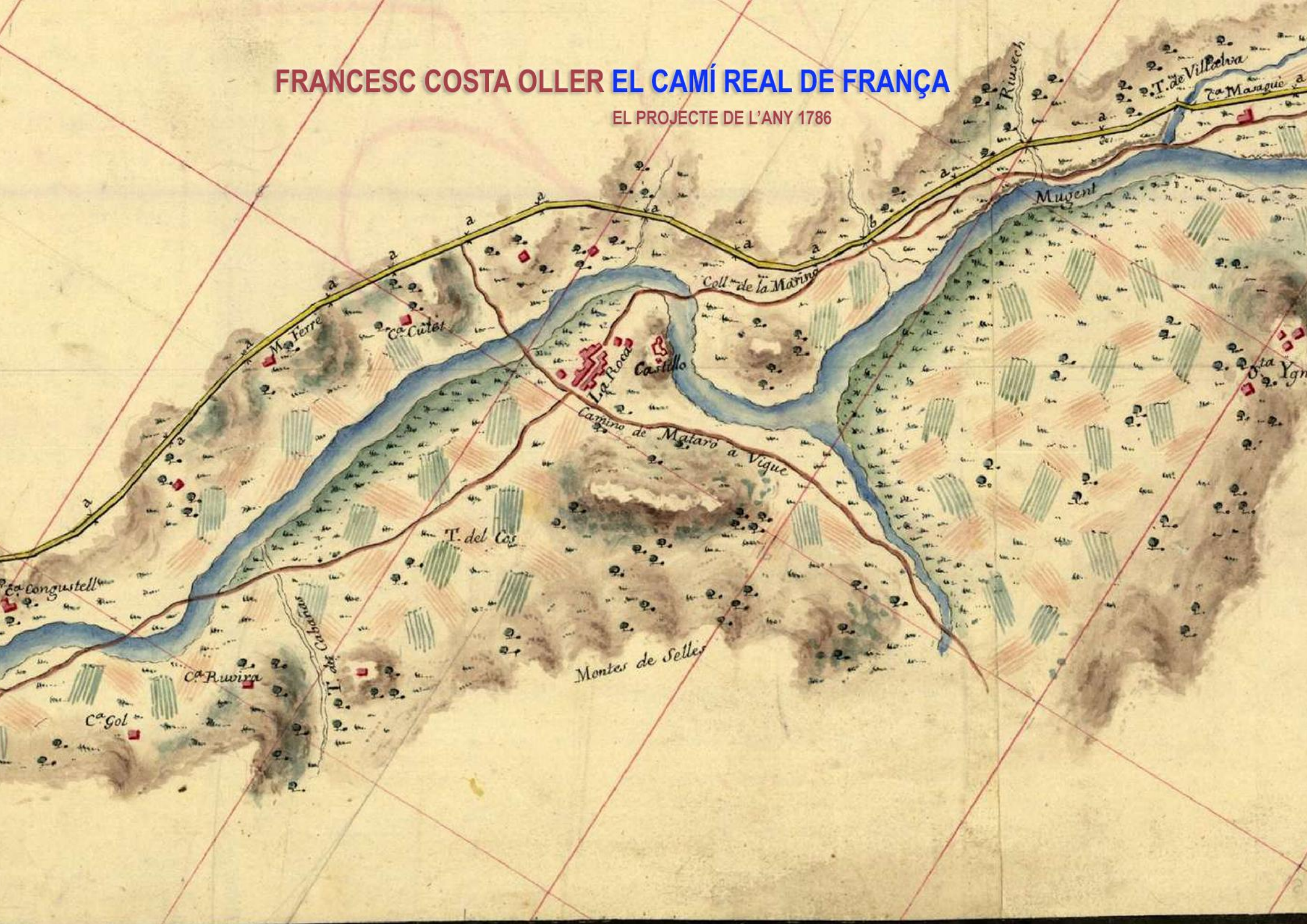

El Camí Real de França

Francesc Costa Oller

El Camí Real de França

Projecte de l'any 1786, de Barcelona a trobar el Camí Real de la Marina

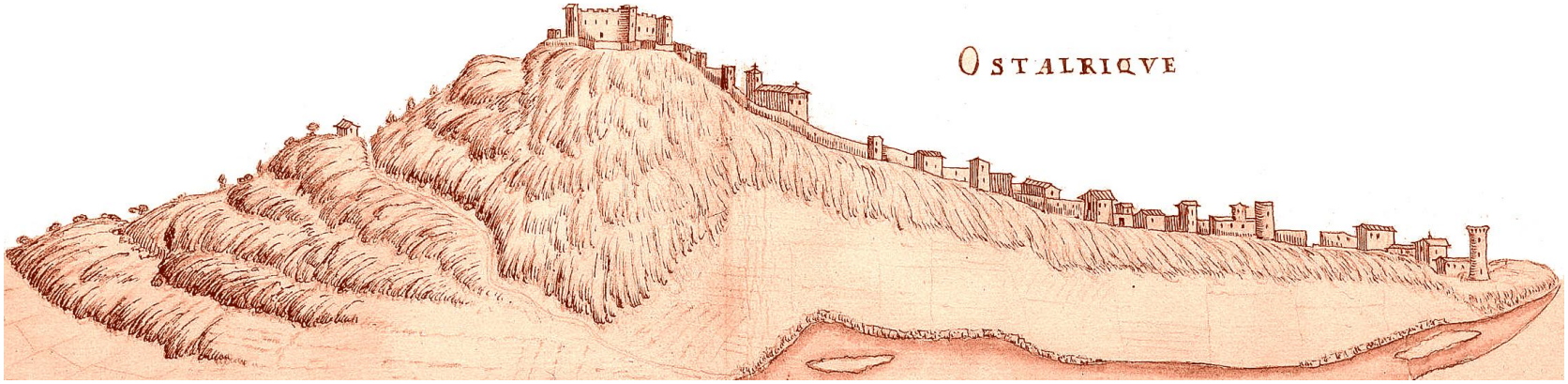

Mataró 2021

La imatge d'Hostalric correspon l'obra: *Discurso general hecho por el maestre de campo don Ambrosio Borsano (...). En que describe toda la carta topográfica del Principado de Cataluña, Condado de Rosellón y Cerdaña (...). Consagrado a la Real Magestad de Don Carols II, Rey de las Españas, Nuestro Señor*. [39 de gener de 1685] (Biblioteca Nacional, manuscrito).

Presento el *Mapa Chorographico* de l'any 1786, que signa Clemente de Haedo y Espina (Burgos, 1737-Barcelona, 1787), enginyer principal de l'exèrcit, tinent d'infanteria, i membre de l'Ordre de Santiago. Coneixem poc de la seva activitat però consta com a factor en diverses fortificacions militars arreu d'Espanya, i els anys vuitanta residia a Barcelona com encarregat d'arreglar les rieres i torrents del corregiment. Quan a Mataró el 1783 els aiguats malmeten la riera, Haedo, amb l'ajuda de l'arquitecte Fèlix Puig, s'encarrega «de ensanchar y profundizar la riera de Cirera y de arreglar lo demás que en este término pueda servir de obstáculo al libre tránsito de las aguas evitando por este medio iguales o mayores daños.»

L'any 1761 el rei Carles III mana la construcció de camins reals moderns, amb la intenció de bastir una xarxa radial des de Madrid, sobre els primitius trajectes, per connectar les ciutats principals. L'obra, mal finançada per la Corona, aviat s'atura, i cal esperar el 1778 perquè el nou sistema vial tiri endavant, quan el comte de Floridablanca es fa càrrec de la «Superintendencia general de caminos y posadas». El baró de Maldà escriu, el febrer de 1781, que «per ordre del rei se fa la carretera nova de la Marina, fins a França, havent-se tirades línies des de lo pont dels Àngels, des del qual camí tira dret a Badalona.» El 1786 Zamora surt de Barcelona, «para ir a la ciudad de Mataró, tomando el camino que se está construyendo desde la Puerta Nueva de Barcelona hacia Francia.»

Fins aquell moment, i al llarg de segles, el Camí Real principal per anar a França des de Madrid, després de Barcelona passava per Sant Celoni i Hostalric, però ara hi ha un canvi important en el trajecte, perquè és desviat per la costa, cap a Mataró. He defensat la idea que el motiu és l'espectacular creixement –comerç del vi, negocis tèxtils–, que viuen tots els pobles mariners, però aquest mapa indica que mentre es feia el nou Camí Real també es projectava renovar el de l'interior. Cal deduir que la intenció era actualitzar-los tot dos, i que amb l'obra de la costa endavant, i tant ben acollida pels viatgers, com ho expliquen diverses cròniques, segurament per qüestions econòmiques la traça d'Haedo, a la que hi va dedicar grans esforços de planificació i recursos, queda arraconada. Una tragèdia pels pobles de l'interior, quan Zamora hi passa l'any 1790 tot era aturar, «habiéndose retirado la carretera, se han quedado sin concluir las casas que se habían empe-

zado». Al diccionari de Miñano, de cap a 1820, llegim d'Hostalric, «esta plaza era mucho mas importante antes que se abriese la nueva carretera de Francia que pasa por la costa del mar.» I l'any 1847 Ford escriu, «Hostalric havia estat la fortalesa més important del Camí Real però d'ençà que es va obrir la ruta per la costa s'ha convertit en un lloc secundari.»

EL CAMÍ PROJECTAT

El disseny de nou camí proposat per Haedo –la traça groga del mapa–, segueix la idea dels enginyers il·lustrats d'evitar revolts i passos pels rius, planejant trams rectilinis quan és possible, i ponts. És sorprenent la intenció de modificar el recorregut des de l'entorn de Moncada fins passat el poble de la Roca, situant la nova ruta real al costat esquerra del riu Besòs fins a l'altura de Montornès, on havia de travessar el Mogent i seguir el riu per la dreta a trobar el Camí Real, i fins el final de trajecte, construint al costat una nova carretera amb poques corbes.

Si de la cruïlla del riu Congost i el Mogent endavant, la desviació és raonable, –de fet, quan es construeix la carretera nacional es va fer, en part, seguint aquesta idea–, en canvi dirigir el camí per l'esquerra del Besòs, fins a la cruïlla esmentada, complicava la realització de l'obra en passar per indrets de muntanya i amb la necessitat de construir dos ponts, un sobre el Besòs i l'altre sobre el Mogent, quan encara faltaven més de cent anys per construir el pont del Besòs davant de Barcelona per anar a Mataró. Es probable que el pressupost de l'obra aturés la seva execució, tenint en compte que la nova carretera de la costa s'endarreria per qüestions econòmiques.

EL CAMÍ REAL

Però el que converteix aquest mapa en un document destacat és conèixer amb molt de detall, i per primera vegada, una part de la ruta medieval de Barcelona a França, el tram que arriba a la cruïlla amb el Camí Real de la Marina, vora l'hostal de la Tiona. Anem a seguir el llarg trajecte ple de torrents, xaragalls, rieres, rius, el pont de Sant Celoni per travessar el Tordera, pobles que no arriben a ciutat, cases de pagesos, hostals, ermites, esglésies. Un tram del camí més important d'Espanya que lligava amb França, sinuós,

tantes voltes, ferm precari, i de Trentapasses a l'hostal de la Font una baixada perillosa, travessant contínuament el riu, quinze vegades diu el mapa, trenta la veu popular.

Cal senyalar el recorregut de Santa Coloma fins a Vilanova, l'altre camí que documenta de manera detallada el plànol, ple d'informació. Notable el trajecte que de Can Pla es dirigeix a l'interior muntanyós, fins a Sant Fost, per lligar aquells entorns de masies, –n'hi ha més de les que detalla–, i esglésies.

DOCUMENTACIÓ

Clemente de Haedo y Espina. *Mapa Chorographico en el que se manifiesta el Proyecto de la segunda media jornada desde el lugar de Monmaló, hasta la Villa de San Celoni y es parte del General de la Carretera Real hasta la Frontera de Francia, que se detalla en los planos nº 7º, 8º, 9º, dirigiéndose por san Celoni con demostración de las rutas que actualmente van de un pueblo a otro. Acompaña a este Mapa del cálculo* [...] *que tendrán las calzadas, desmontes, alcantarillas y demás que se proponen para su cómoda seguirdad, y mejor construcción. Las alcantarillas van señaladas con la letra A y los puentes encontrados con la B. Esta media jornada consta de 31.315 varas castellana, que hazen leguas de 17 ½ a el grado 4 ½ y 1.318 varas. Y su total ymporte asciende a 2.345.908 reales de vellón, según por menor se expresa en el cálculo que acompaña.* (Barcelona, 14/2/1786). Archivo Cartográfico de Estudios Geográficos del Centro Geográfico del Ejército. Ubicación: AR. Signatura: Ar.F-T.7-C.3-215. Código de barras: 2207683

Enric Prat, Pep Vila Medinyà. «Una versió desconeguda del "Ball d'en Serrallonga".» *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Palma de Mallorca, 1997).

Francesc Costa Oller. *El Camí Real de França* (dos volums) (Mataró, 2016).

Francesc Costa Oller. *Contra la geografia* (Mataró, 2018).

Francesc Costa Oller. *Los viajeros ilustrados* (Mataró, 2019).

BARCELONA

Sortir per la porta Nova, a la dreta el Camí Real de la Marina, que duu a Mataró i a Girona, acabat de construir; a l'esquerra el rec Comtal una gran obra medieval, aigua per la ciutat. Seguim el Camí Real que també va a Girona però per l'interior; el fort Pío, edificat després de la guerra de Successió i envoltat de bosc; el Clot, «una rengla de casas, moltas de novas y algunas pintadas, tenint al davant la carretera ample per tres coches de frente»; el Mas Sabastida, gòtic i de gent important; la capella de San Bonaventura. Es travessa el rec Comtal amb un pont, és el primer contacte del viatger amb l'aigua, entrebanc constant en tota la ruta, i l'edifici veí ha de ser la torre del Fang, «rònega i prou vella», que diu el baró de Maldà, que ens acompanya al llarg del trajecte. A la vora i al sud, Sant Martí de Provençals i al nord Horta, que dóna nom a una riera sense pont, un que hi passa diu que «uns homes ens varen portar a coll per travessar», i en deien els cristòfols.

Seguir per Sant Andreu del Palomar, el baró diu que és «medianament gran y poblat, consistint ab un carrer solament, que és prou ample y llarch, servint de carretera principal. Per aquell lloch passa molta gent de continuo, que fa alegre aquell poble». Un rengle de cases que s'entrebanquen amb la riera, el torrent de Bogatell, la riera de Sant Andreu i el torrent de Can Dragó o Claris. Un fil senyala un altre camí per anar a Barcelona, però el Real supera el coll Blanc –una casa ha de ser la torre Barrina– i arriba al coll de la Trinitat, «ahont queda molt prop la tanca ahont se hi duen als sentenciats», és el carner, l'edifici senyalat amb una creu, on exposaven els cadàvers dels criminals executats a la ciutat. Per afavorir el trànsit de vehicles varen partir el coll, una bona idea que la manca de manteniment va convertir en un desastre. Swinburne vol arribar a Barcelona, però no ho té fàcil: «El pas anomenat el Purgatori per poc no se'ns converteix en un infern, i vàrem arribar a pensar que els carruatges quedarien encallats entre les roques. Les panoràmiques a cada costat del camí sovint són encantadores, però els passos són tan dolents, les carreteres tan esmicolades, profundes i perilloses, que no era possible gaudir de les belleses que ens envoltaven.» Al nord la muntanya de Sant Vicenç, que ara és Collserola.

Nº 18.

Carreteras de Barcelona á Monmaló

Mapa Chorographico en que se manifiesta el Proyecto de la 1ª media Jornada desde esta Capital hasta el Lugar de Monmaló y es parte del General de la Carretera que se detalla en los Planos Nº 7º 8º 9º 4º 5º 6º dirigiendose por S. Celoni con demostracion de las Rutas que actualmente van de un Pueblo á otro. Acompaña á este Ma
tas Calzadas Desmontes Alcantarillas y demas obras que se proponen para su comoda seguridad y mejor construccion.
Las Alcantarillas van señaladas con la Letra a. , y los Puentes-encontrados con la b.
Esta media Jornada consta de 24 d 815. varas Castellanas que hacen Leguas de 17½ al grado 3 y ½ y 19 d 84. Vª y su total importe asciende á 2. 855 d 842. Reales de Vellon segun por menor se expresa en el Calculo que acompaña.

MONTCADA

Es presenta el riu Besòs, que seguirem uns quilòmetres. El Camí Real deixa a la dreta la masia medieval de Can Santjoan i el seu molí, que aprofita l'aigua del rec Comtal, i després l'edifici de la Farga. Arribem a Montcada, cases de gent que havien baixat de les muntanyes de Reixac a fer negoci al pas dels vianants; coneguda l'estada d'Hernando Colón, fill de l'almirall. Riera de Ripollet, ara riu Ripoll, que es passa a gual, i quan troba el Besòs és origen del rec Comtal; tot sota el turó de Montcada on hi ha l'ermita de Santa Maria, romànica, del segle dotze. El camí troba l'hostal de Fonfreda, de gran renom; es passa a gual la riera Seca, abans dita de Canalies, i la riera de Caldes; fins a trobar la pineda Fosca, un bosc dens. El viatger Zamora diu que «todo este camino aunqué de carros es muy malo.»

A l'esquerra del riu hi ha un altre camí que fa moltes voltes, i s'enfila per les muntanyes relligant masies i poblets mínims, fins que a l'altura de Montornès trobarà el Camí Real de França, que anem seguint. Comença a les cases de Santa Coloma de Gramenet al costat del rec que hi arriba; riera de Vall Llansana, ara Vallençana; turó de la Senyora, que ha de ser el d'en Tort; la masia de Ca n'Alou; sòlides i antigues les de Can Fontanet i Can Pla, sota l'església de Sant Pere de Reixac, balconada ample sobre la plana del Vallès i les muntanyes llunyanes. En l'acta de consagració, del segle onze, hi ha escrit que un dels límits de la propietat és el camí «que va de Roma a Espanya», el record de la metròpoli cristiana com a punt de referència impressiona.

El torrent de Vilatort, ara de Reixac; camí de l'Ermità, ara de Vilatort; mas de Can Donadéu o Elies, amb un gran pou de glaç que no el veurem al mapa i era un servei molt apreciat; pel coll de Sant Martinet, de fet aquí hi havia l'ermita de Sant Martí que una pedrera es va menjar. Segueix l'església romànica de Sant Cebrià de Cabanyes vora Can Torres, del segle dotze, petita, com de butxaca, que varen construir els veïns i encara podem admirar. Arribem a Sant Fost de Campsentelles, un aplec de masies a l'entorn de dos torrents que s'ajunten, tenen nom les de Can Canyelles, de Can Lledó, i la de Can Teià, d'arrelada història de pagesos que treballen sota la mirada, i a vegades les ordres, dels monjos de la cartoixa de Montalegre.

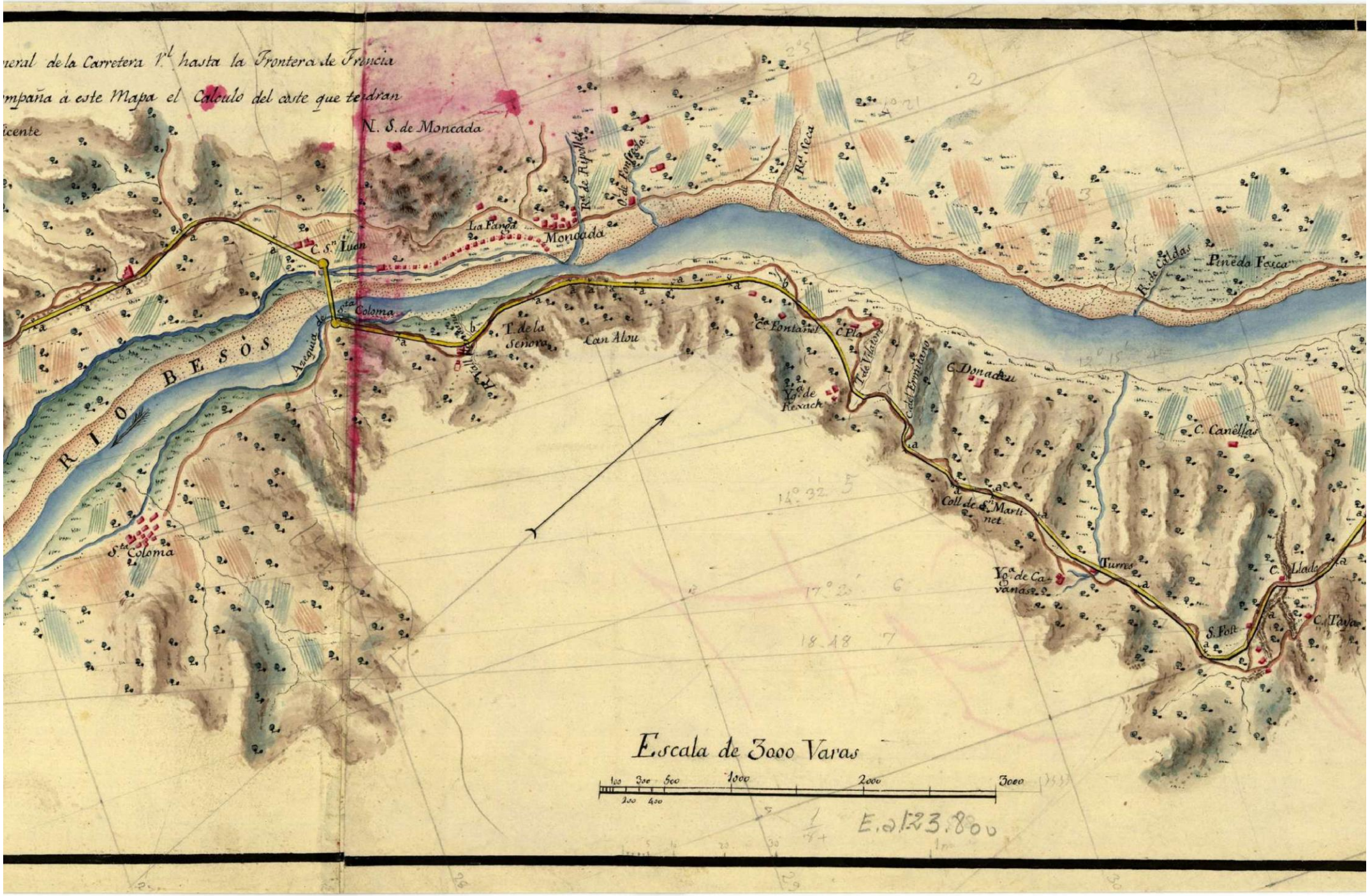
neral de la Carretera Pl hasta la Frontera de Francia
mpaña á este Mapa el Calculo del coste que tendran
icente
N. S. de Moncada
La Farga
Moncada
C. S.n Juan
Sta Coloma
Acequia de
RIO BESÓS
T. de la Señora
Can Alou
C.a Fontanil
C. Pla
T. de Vilatorra
C. del Bombaire
C. Donadeu
Yg.a de Rexach
C. Canellas
Coll de S.t Martinet
Yg.a de Casanas
Turres
C. Llado
C. Taya
S. Feliu
Pineda Forca
R. de Caldas
Escala de 3000 Varas
100 300 500 1000 2000 3000
200 400

MONTORNÉS

Una llarga planície al cantó dret del riu Besòs, que és on hi ha el Camí Real, cal creuar a gual la riera de Mollet, en la llunyania aquest poble; el mas de Can Cuscó; trobar l'hostal del Prat; la masia de Can Pujol, apartada; i la riera del Tenes, que també es travessa a gual. L'hostal del Trenc, un edifici antic que encara es conserva sencer; i el de la Grua, el baró de Maldà hi menja content, «las postras del dinar, tinguérem uns présechs, com botxas de jugar, y prou dolsos.» El poble de Montmeló, «petit, lo major número de las casas queda a la vora de la carretera», i aquí hi ha una cruïlla important, «se divideix lo camí en altres dos, lo un a mà esquerra, carretera dret a la vila de Granollers y a la ciutat de Vic, y lo de la dreta cap a Girona.» A poques passes, cal travessar a gual el riu Congost, i sota el turó nomenat de Mont Calvari, ara de les Tres Creus, hi ha l'hostal del Racó, el baró diu «que és pobre hostal», estada dels viatgers que s'acosten a Barcelona, en un edifici que encara podem apreciar. Cal travessar el Mogent a gual perquè, tot i que com el Congost és de caudal constant, no hi varen construir cap pont. Seguir al costat del riu i travessar un xaragall, que és la riera de Vallromanes, descàrrega de les aigües de les muntanyes de Sant Mateu, una població que el mapa no recull, perquè és apartada.

I pel cantó esquerra del riu Besòs, un camí recargolat que vol passar per tot arreu, la plana i els turons. Molts masos hi trobarem, Can Ribalta i Can Carrancà, llocs veïns de la riera de Martorelles, ara torrent de Can Sunyer. Segueix Can Puig, i del molí de Lloberons es conserven les ruïnes al costat de la carretera, que la vegetació es menja. Sota el turó de la Vinya, ara de la Vinyassa, dues cases, Can Font i Can Parella. Arribem on el riu Mogent i el Congost passen a dir-se Besòs. Masia de Can Caldé i les cases aturonades de Montornès, esparses, que volen ser un poble sota l'empara de Sant Sadurní; la riera i al costat un molí fariner, en aquest país que decoren els horts i la masia de Can Vilaró, gòtica, un pati senyor que s'obra al vianant. En entrar a les cases del Raval de Vilanova, ara Vilanova del Vallès, les travessa el camí que de la Marina va a Vic, sortia i surt de Vilassar de Dalt, i per les muntanyes s'acosta aquí; altures de Can Boquet, per la riera d'Ardenya; Can Maimó amb molí i pou de glaç; cap a Palou i a Granollers, on enllaça amb la ruta de Vic.

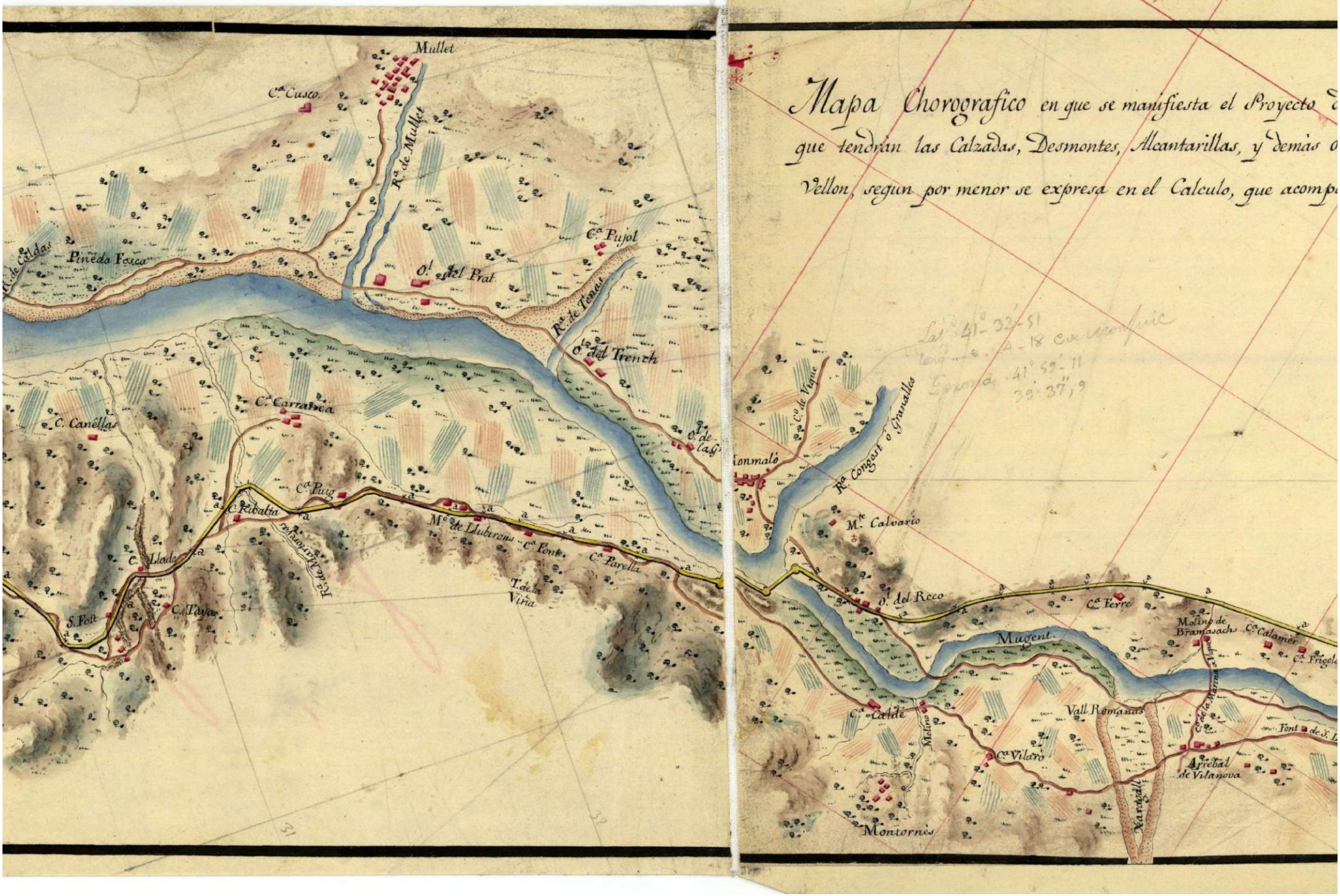
Mullet
C.a Cusco
R.a de Mullet
C.a Pujol
Pineda Forca
O.l del Prat
R.a de Tenas
O.ls del Trench
C. Carranca
C. Canellas
C.a Puig
C. Rebalta
M.e de Llubrens
C.a Pont
C.a Parella
T. de la Viña
C. Llada
S. Polt
C.a Tayas
Mugent
C.a Calde
Vall Romanas
C.a Vilaro
Arrabal de Vilanova
Montornès
Mapa Chorografico en que se manifiesta el Proyecto
que tendrán las Calzadas, Desmontes, Alcantarillas, y demás
Vellon, segun por menor se expresa en el Calculo, que acomp

VILANOVA

Al cantó dret del Mogent no hi ha el camí que seguim, cases esparses que l'enginyer que dibuixa al plànol senyala perquè té interès en fer-hi passar el camí nou, trajecte que ara segueix una moderna carretera. Hi ha Can Ferré, ara Masferrer, i un indret mil·lenari, el molí fariner de Bramasac, que recull l'aigua del riu per fer anar la mola; aturem-nos a mirar la bassa indestructible i el mas sòlid, paret veïna del camí de la Marina; i enllà la masia de Can Colomer, ara ca la Pona. També Can Farigola, Can Peix, Can Maimó, Can Catafal, el torrent de Vallderió, que ara en diuen Valldoriolf, la casa forta de Can Congostell, del segle nou –les dovelles, la garita, la por dels malfactors, la història a sobre –, el Mas Ferré i Can Colet.

Pel Camí Real, després de la riera de Vallromanes, el viatger haurà de seguir el riu Mogent per la llera, i travessar-lo quatre cops abans d'arribar a la Roca, una cosa que sembla no tenir sentit, però que un mapa de cinquanta anys abans confirma. A l'altura de Can Gol el ve a trobar el camí de Santa Coloma, i cap a la Roca, per la magnífica plana que els pagesos treballen ajudats per l'aigua propera.

Tornant al camí que ve de Santa Coloma, i passat el Raval de Vilanova, el mapa senyala la font de Sant Lleïr, notícia d'una casa forta, la més sòlida, aturonada a certa distància, el mas de Sant Lleïr, també conegut com la Casa Alta, i l'any 1129 en Rotllà de Sant Lleïr era l'amo de la terra. El mapa situa Vilanova de la Roca sobre el camí, i es tracta del conjunt de masies que varen créixer en una costa d'horts i de vinya a l'ombra de la parròquia de Sant Esteve de Vilanova, de l'any mil, origen d'aquesta població abans que es constituís com a tal en créixer les cases del raval, al costat del camí esmentat. Memòria de la relíquia de Santa Quitèria, que va convertir la parròquia de pagès en un santuari de renom, que s'hi acostava gent del Vallès i la Marina el dia de la festa. Trobem el mas de Can Gol, ara una pila de runa; el de Can Rovira i el torrent de Cabanyes, ara dit d'en Verdaguer, però que neix a Sant Bartomeu de Cabanyes, ermita medieval i masia perduda –traça de parets, un pou–, dalt la carena. El turó del Cos, a la porta de la Roca, ara conegut com de l'Alomar, i un rètol que senyala les muntanyes de Céllecs, indret llunyà, altura que amaga la Marina.

Mapa Chorografico en que se manifiesta el Proyecto de la seguńda media Jornada desde el Lugar de Monmaló, hasta la Villa de S.n Celoni, y que tendrán las Calzadas, Desmontes, Alcantarillas, y demás obras que se proponen para su comoda seguridad, y mejor construccion. Las Alcantar Vellon, segun por menor se expresa en el Calculo, que acompaña.

LA ROCA

Hi arribarem, amb el seu castell arruïnat perquè els feudals de la casa es varen enfrontar amb el rei, en una d'aquelles guerres que quan les perdies també perdies el cap, que és el que els hi va passar als Torrelles. De la Roca, el baró de Maldà a finals del segle divuit explica que el carrer principal del poble, que era el Camí Real que seguim, «és petit, molt mal empedrat y fatal», però en alguna època l'hostal d'aquesta població va tenir gran renom. Quan hi passa el viatger Nicolini, descriu el paisatge amable del Vallès, d'altures modestes, «els camins en general són bons, gairebé sempre són plans entre els turons, però hi ha passos una mica dolents pels carruatges a causa del fang, però són curts. És cert que es passa molt sovint per alguns petits rierols, i que a vegades es camina part del temps pel seu llit, que són tan amples que semblen torrents.»

Travessa la Roca el Camí Real que de Mataró pel coll de Parpers troba aquí el de França i el de Vic a Granollers, que s'estava reformant de ferradura a carretera, i el veiem al costat del torrent de Gasuacs. A la dreta del Mogent, les esglésies medievals de Santa Agnès de Malanyanes, i més enllà la de Sant Esteve del Coll, veïnes de masies esparses, notem la de Can Saurí o Suari.

El comte de Darnius diu que cal travessar el riu tres cops a gual, un mapa de mitjan segle dinou i el que seguim també ho expliquen. El primer pas en sortir de la Roca, on ara hi ha un passallís, i els altres dos a la vora de Llinars, després de Can Lleget, a la plana de Can Bruniquer i Can Diviu. Seguim la ruta, que després del pas del riu a la Roca, hi ha l'altura del coll de la Marina, ara dit el Collet i alguns corrents d'aigua; el Riusec, ara de Bell-lloc, que passa pel castell del mateix nom; el torrent de Vilalba, ara del Clavetaire; Can Massagué amb el seu cedre; Can Font, i la riera de Cardedeu, ara de Vallfornés; i apartat el gran casal de Vilalba, del que aleshores eren senyors els monjos de Montserrat. Trobarem Can Ribes; el torrent del Llibre, ara del Pla; i un punt de referència en molts mapes antics, la masia de Can Lleget, per on passava també el Camí Real de Mataró que a l'altura de la riera d'Argentona iniciava el trajecte a Can Misser Prats, creuava la serralada pel coll dels Castellans i venia aquí a trobar la ruta real, seguint cap a Cardedeu.

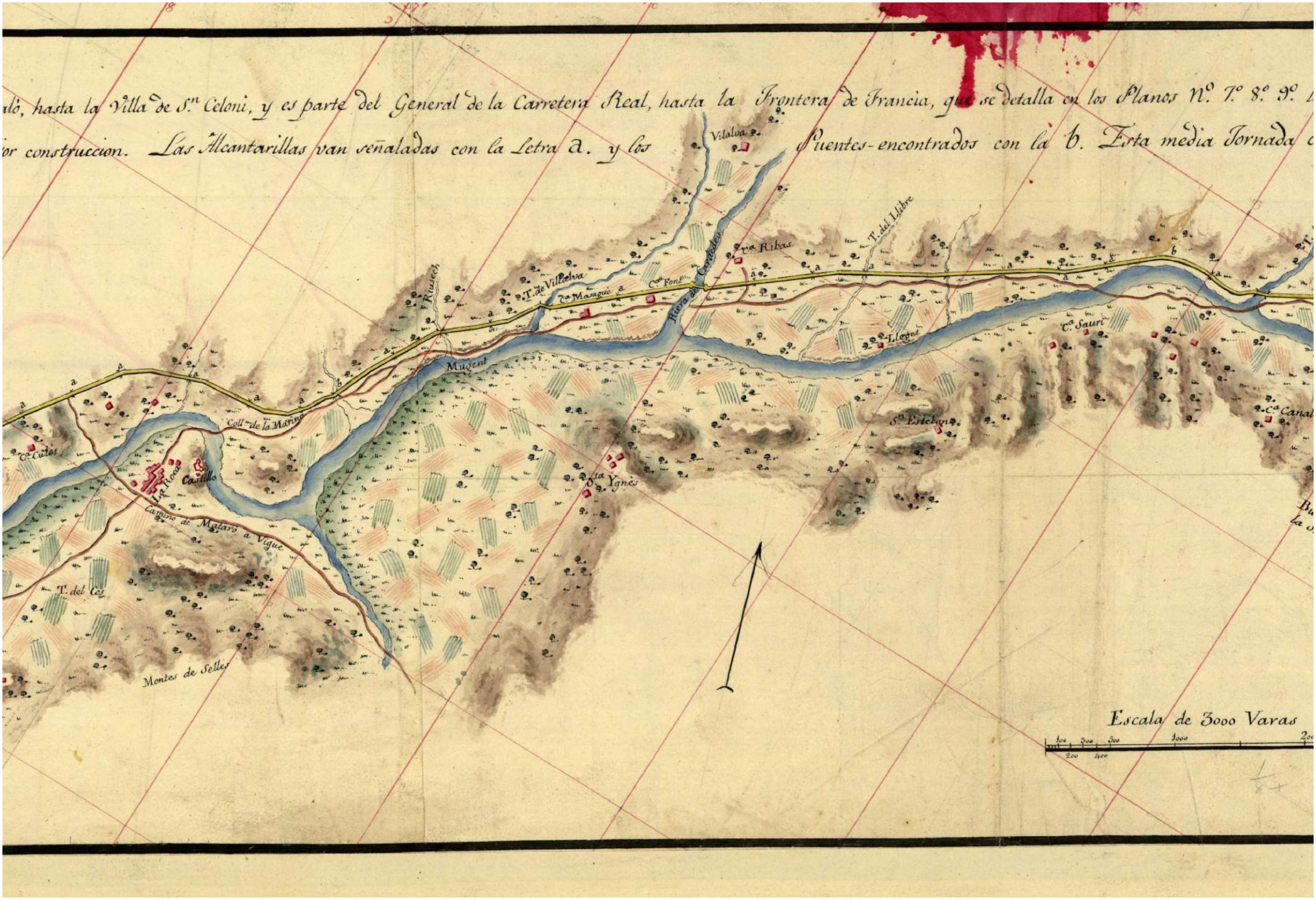
Vilalva
T. de Villalva
Vª Ribas
T. del Llibre
Riuech
Mª Maraue
Cª Font
Riera de Cortadeu
Cª Sauri
Llogat
Mugent
Coll.ª de la Manya
Cª Culot
La Roca
Castillo
Sª Ygnes
Sª Esteban
Cª Canal
Camino de Mataro a Vique
T. del Cos
Montes de Selles
Escala de 3000 Varas
100 200 300 400 1000 2000

TRENTAPASSES

El riu Mogent i el torrent Alemany, ara d'Alfou; Can Rossell i la riera de Giola; i Llinars on Riambau de Santcliment es va fer construir un palau d'estil renaixement, és el seu castellnou, i deixa el castellvell dalt les muntanyes del Far, que el va enfonsar un terratrèmol. Per Can Moix, Can Batallé, Can Llobera i la riera de Vilamajor, ara de Vallserena; i aquí el Camí Real canvia de marge travessant el riu Mogent a gual, i passa al costat de Can Colomer, un casal sòlid de pagesos grassos, amb capella pròpia, de l'any 1683, que diu al caminant *ave maria sin pecado consebida*. Travessar el Mogent per darrera vegada, que el camí el deixa enrere i no el tornarà a veure; cases de Can Domènec, de Can Vigo, de Can Beltran, de Can Gal.

Arribar a Trentapasses, ara Vilalba Sasserra, diuen el viatgers que pateixen el camí, «pasamos por un lugar boscoso, en el que discurre un riachuelo que cruzamos dieciocho veces en aquel tortuoso lugar». És «un bosc d'assassins perillosos», que s'amaguen en la dificultat del pas engorjat sobre la llera del riu, amb cinquanta metres de desnivell, i que en aquest mapa per primera vegada podem copsar, estret, recolzades seguides, tantes corbes i pistoles a l'aguait.

Ara l'indret és un carrer al coll que separa les conques de dos rius importants, el Mogent i el Tordera, que aviat trobarem. A l'entorn, les masies dels pagesos que viuen a les costes de la muntanya, Can Bonamusa, Can Bosc, Can Barrinya. Al sud de la ruta, la muntanya de Vilalba, i al nord el Montseny de la Nata, notícia de Sant Joan de Sanata, església propera, de l'any mil. I seguint el camí, Can Palau, el torrent de les Barqueres –perquè a vegades calia passar-lo en barca–, Can Burri, Can Po Palau i l'hostal de la Font, que encara s'aixeca, però no donen dinar.

Notem que al marge esquerra del Mogent hi ha les masies de Can Canal, Can Jaumàs, Can Buruneu, Can Gordi, Can Cabagès, Can Mora, Can Maynou, Can Bonic, els torrents Molina, ara Molinar, i el de Collsabadell, ara dit de la Marededéu, que neix prop de l'església romànica de Sant Sadurní de Collsabadell, també de l'any mil. Un rètol parla de Can Bordoi de la Serra, masia allunyada, dalt les muntanyes, per on passa el camí molt antic, que de Dosrius arriba a Llinars.

Planos Nº. 7º. 8º. 9º. 4º. 5º. 6º., dirigiendose por Sn. Celoni, con demostracion de las Rutas, que actualmente van de un Pueblo á otro. Acompaña a

Esta media Jornada consta de 31ª315. varas Castellana que hazen Leguas de 17½ á el grado 4½. y 1ª318. varas. Y su total Ymporte as

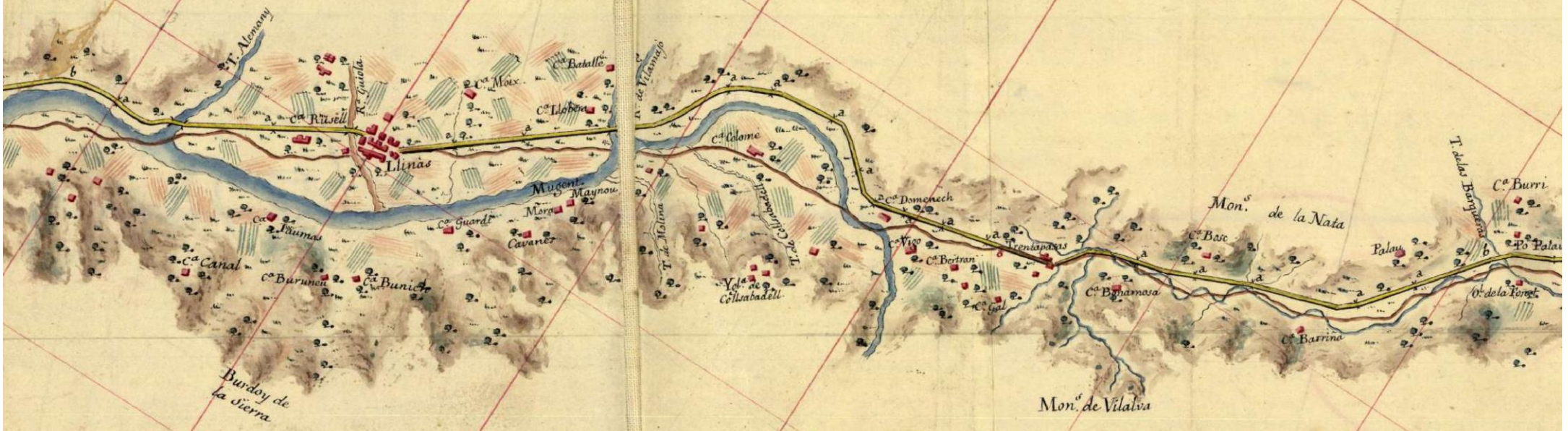

Escala de 3000 Varas

1000 2000 3000

1: 23.800

Barcª. 14 de Febº

Clemte de Xde

SANT CELONI

Can Gurguí a les muntanyes, el rierol Ritent, el riu de Trentapasses, que arriba al Tordera, un pont medieval per passar-lo, unes cases i un hostal. El viatger Nicolini hi dorm, és «als afores del poble, al primer hostal abans de la cantonada. Es diu del *Perro*, o sigui del gos, i crec que té un cartell amb un gos mascota. Hi vàrem estar millor que en els anterior, tant pel que fa a dormir com a menjar.» El viatger Gálvez parla d'una ciutat «cercada de murallas, cuyas puertas se cierran de noche. Por esta razón los caminantes van a hacer noche a la venta de su nombre, distante un cuarto de legua de dicha villa. La expresada venta se halla entre la unión de un buen río con el Tordera chico, sobre que hay un grande y hermoso puente.» A l'entorn de la població més important del trajecte del Camí Real, el Mas Abril i l'ermita de la Mare de Déu del Puig, on es va establir una comunitat de monjos caputxins, convent que va perdurar fins el segle dinou.

Sant Celoni és un carrer envoltat de muralles, i una església que comencen a edificar l'any 1634, i s'inaugura el 1703. Barroca elegància, portada de marbre i decoració esgrafiada, un prodigi a la mirada que tothom hauria de conèixer. La sort de l'indret són els vianants, un riu de vida, passadís de cases que ara en diuen carrer Major, algunes d'antics fonaments, Can Ramis, l'hospital de pobres, pedres de la muralla, dues torres de la Força. El baró de Maldà hi passa i diu que «la vila és mediana y queda reduhida solament ab un carrer molt llarch y més estret que ample, no molt ben empedrat lo piso. Moltas de sas casas són vellas, sas entradas lòbregas y rònaga la tal vila.» L'hospital de Sant Nicolau pels malalts de lepra ja no hi és, establert fora de la muralla per la por del contagi, queda, petita i bonica, la capella de Sant Ponç.

El camí endavant, molta aigua que cal travessar, i sense ponts, sobretot la riera de Pertegàs, i també els torrents de Telleda, Palomeres i Terrades. Notem que en aquest entorn hi el mas de *Can Valls del Camiral*, que en el nom recorda la històrica jornada. Arriba el viatger a les cases de Gualba, una ferreria i un hostal, edificis que després de tants anys es conserven en bon estat. A les muntanyes Sant Llorenç de Vilardell, i cap el «congost anomenat Girant de Gualba», que diu el comte de Darnius.

blo à otro. Acompaña á este Mapa el Calculo

Y su total Ymporte asciende à 2. 345 d 9o 8. reales de

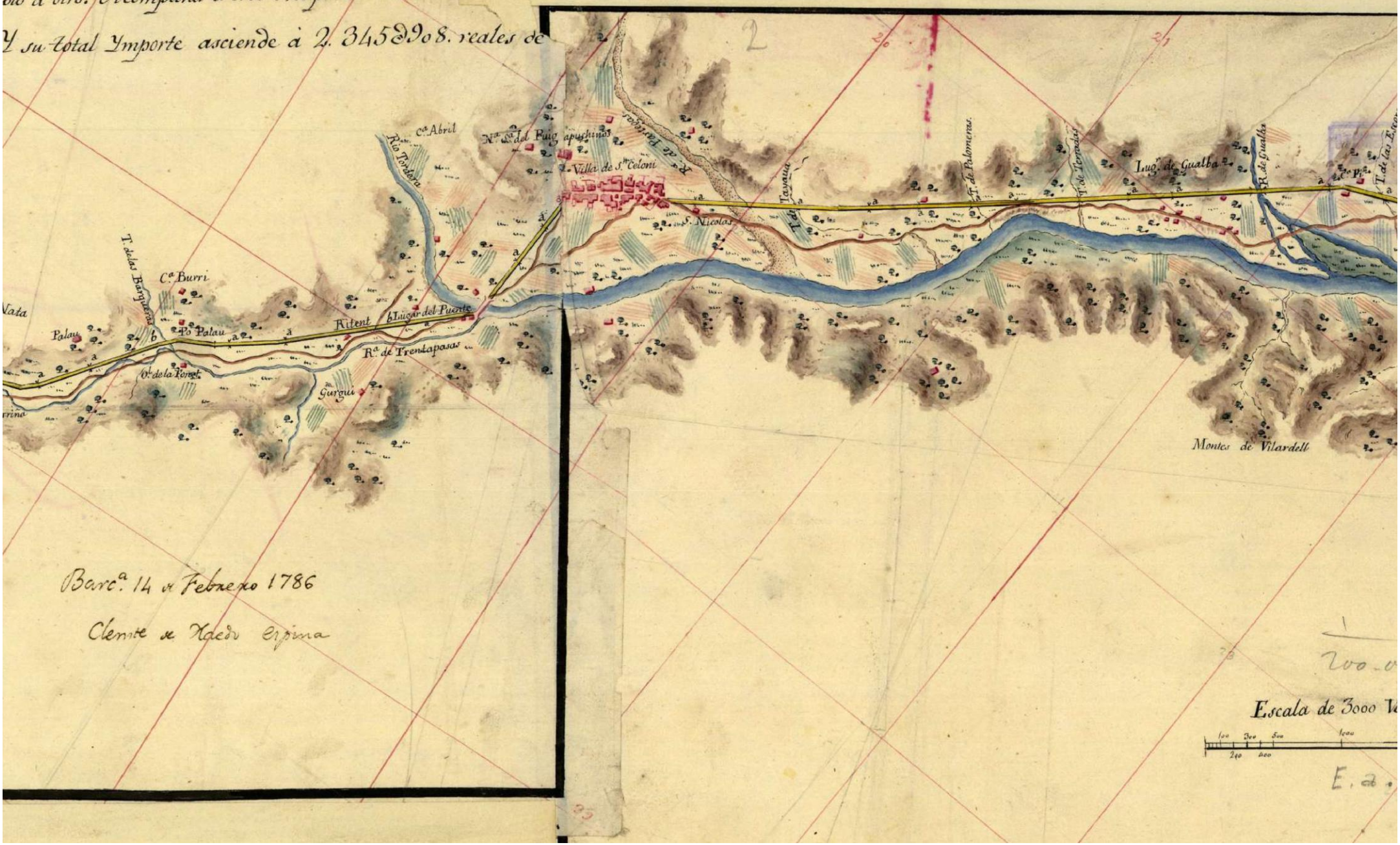

Barcª 14 de Febrero 1786

Clemte de Xaxò erpina

PERXISTOR

La riera de Gualba sembla un delta al mapa; travessar-la i es deixa a l'esquerra la casa de Can Pi; torrent de les Escors i Can Batllori, que dona nom a les cases de la Batllòria, on el senyor feudal, en Guerau IV, construeix un hostal i una mansió, perquè malvivia –boscos i fred– al castell del Montnegre, destruït en les guerres remences. Dalt les muntanyes l'església de Sant Martí és l'únic record de l'edifici desaparegut. La noble residència, ara amb el nom de Can Bruguera i finestres gòtiques, resisteix la mirada dels segles, i l'hostal el regentaran gent que es deien Stapoll, Dorca, Nualart, Ribot. Amb els anys es va anar formant una aparença de vila petita, que l'església de la Verge de l'Esperança acaba d'arrodonir. I a les afores, l'hostal Nou, del mateix senyor, al davant una ferreria, dos edificis al servei dels vianants que aguanten el pas dels segles.

Can Salvà, les muntanyes de Viabrea, la riera de Breda i l'ermita de Sant Jaume del Camí. Altures de Gaserans, turó de Coma Reverrera, Can Gibernat, Can Colomer i Can Perxistor, un indret notable, d'història medieval. Aquí, en ple Camí Real, l'any 1082 hi va passar una cosa grossa, un assassinat. El cronista Jeroni Pujades explica que quan el comte Ramon Berenguer anava de Barcelona a França, «pasando por el paso que antiguamente llamaron la Perxa del Astor o Azor, que se halla entre la villa de Sant Celoni y la ciudad de Girona», el seu germà el va matar. Ara al gorg de Perxistor hi ha un monument que recorda la mort del Cap d'Estopa.

Poques notes al mapa del marge dret del Tordera, obaga del Montnegre, fondalades de les valls de Fuirosos, de Ramió, dues masies sòlides, ca l'Oller i Can Mainou, entorns boscosos, pagesos escampats per les costes plantades de vinya que el diumenge es troben a missa, a les esglésies de Sant Andreu i Sant Cebrià.

Mapa Chorographico en que se manifiesta el Proyecto de la 3ª media Jornada desde la Villa de Sn Celoni hasta dirigiendose por Sn Celoni con demostracion de las Rutas, que actualmente van de un Pueblo á otro. Acompaña á este Mapa el C

Las Alcantarillas van señaladas con la letra a. y las Fuentes-encontrados

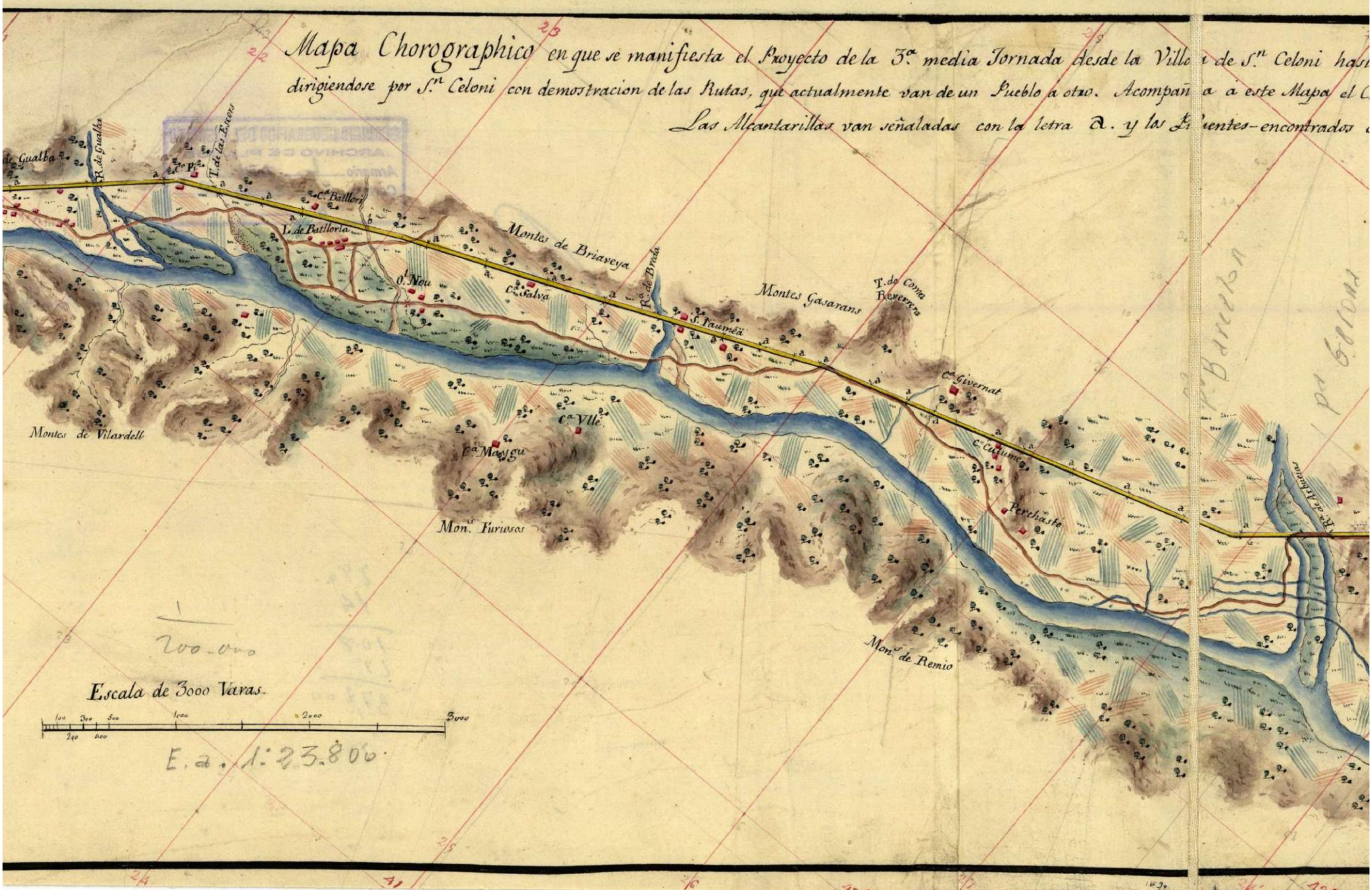

HOSTALRIC

La riera d'Arbúcies, en temps d'aigua es travessa amb barca, pas difícil; coma del Llop i el camí de Vic per Arbúcies i el coll de Revell; Can Retira, la capella de San Adjutori i el Mas Siurana, que envolten Hostalric, poble de muralles i castell, memòria d'hostals medievals al servei del Camí Real, quatre cases. Noticies de viatgers, Swinburne explica que és «una fortalesa moderna, guarda la sortida d'aquesta terra solitària, i domina les torres i murs d'un antic poble ruïnós, situat sense seny a la vora d'un precipici.» Platter, el segle setze escriu que és «una petita vila amb un castell situat sobre un turó. És allargada i poc ample, i hi regna un ordre molt estricte contra els malfactors, que són nombrosos en aquesta regió», en sortir de la població, «vàrem veure una sèrie de forques, una darrera l'altre, al llarg del Camí Real. Gairebé totes carregades de cadàvers i aquest espectacle va durar gairebé l'espai d'una mitja hora de camí. Mai en la vida no havia vist tantes forques ni penjats tant propers els uns dels altres.»

La ruta real passa el torrent d'Hostalric, ara de Sant Jacint, i deixa al nord un seguit de masies, Martí, Negrell, Ametller, Peyret i Ruira. Cal travessar el pla de la Mata i a l'esquerra hi ha Can Codràs, medieval, molt antic, i aquí el baró de Quadras encarrega l'any 1902 a l'arquitecte Puig i Cadafalch un nou mas. Pujada de Collformic, memòria d'un hostal; cases de Can Ros i ca n'Arenes; turó de Martorelles, ara de Collformic; Can Piferré, Can Fonolleda i Can Riera; plana d'en Tos i la riera de Maçanes; el prat d'en Marc sota la Mata de Ladern. Un topònim oblidat, «in via Regia que itur ad Genindam [Girona] vulgo la Mata de ladern.» El segle dinou és la muntanya de Mata de Ladera, ara serra de Clarà, entorn de boscos feréstecs, a propòsit per tota mena de paranys. Un de l'ofici, ben conegut, que treballava en aquests entorns, s'acosta «a la Mata de Ladern a robar los passatgers segons dit Serrallonga deye voalia robarlos.» En un romanço un company li diu, al bandoler*, prop l'hostal de l'Arropit, / he sentit un gran soroll / quem semblaba lo enemich. / Allí dalt a coll Formí, / prop la mata del Adern, / he sentit un gran brugit / quem pareixia un infern.* Contesta el bandoler, *allí jo men aniré / que tots los destrohiré.*

da desde la Villa de S.t Celoni hasta el Lugar de las Mallorquinas, y una porcion de la 4.ª media Jornada hasta la union del Camino de la Marina con el de
a otro. Acompañ a à este Mapa el Calculo del Coste que tendràn las Calzadas, Desmontes Alcantarillas, y demas Obras, que se proponen para su Comoda Seg.
letra a. y las Fuentes-encontradas con la b. Esta media Jornada consta de 31005. varas Castellanas, que hazen Leguas de 17½ al grado 4½ y 18008.

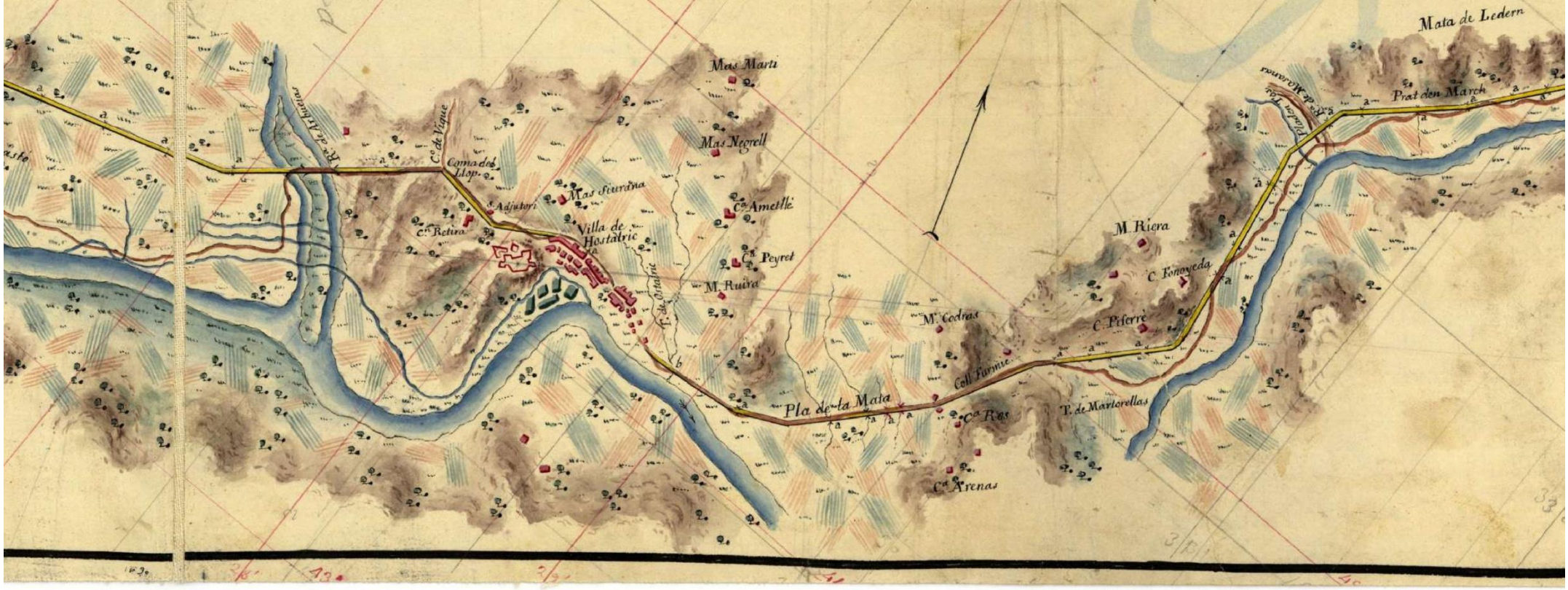

LES MALLORQUINES

Riera de l'Esparra i el pla de l'Hostal, que és el de l'Arrupit, medieval, punt d'orientació de mapes antics, aixopluc de reis, que Carles V hi va fer parada un dia de l'any 1536, i molts viatgers diuen alguna cosa de la seva estada a l'indret, però no tothom surt content, un rodolí es queixa de la categoria dubtosa de l'establiment: *L'hostal de Rupit / del que han dit / ben pagat i mal servit.* Aquí, el tal Serrallonga, que era client d'aquestes solituds boscoses, amb la seva colla de malfactors amb pedrenyal, assalta dues dotzenes de viatgers mentre dinaven plàcidament en aquest hostal, i els va deixar escurats. Feina feta, i fugim. L'edifici es conserva en bon estat i ple de vida, a prop el mapa senyala la riera de Matabous, ara torrent de Vilarràs, que dona a la riera de Santa Coloma, que s'ha de travessar, i el segle setze es feia en barca de tanta aigua que baixava; a la vora encara s'aixeca el molí fariner de l'Arrupit.

Cases de pagesos, la de Can Puigjurdi, que ara es diu de Can Puigsardina, sota el turó de mateix nom, que amaga dues torres del telègraf òptic. I a la dreta del Camí Real, plana fèrtil de Massabè, masies amb el pes de la història, de Can Brun, el Mas Sabater, Can Corch, Can Fàbregas.

El vianant arriba al lloc de les Mallorquines, hostals establerts per servir als que passen, gernació notable, i negoci a la cuina d'una noia que obra el primer, i amb el temps un carrer seguint el trànsit. Otthobon parla d'un «poblet de 20 cases» (1567); Joly explica que «són tres o quatre hostals enmig d'un país desert» (1603), i un viatger anònim escriu que «és un conjunt de cases separades les unes de les altres, i tenen aquest nom a causa d'una dona de Mallorca que hi va venir a viure» (1612). Gálvez diu que, «nos dieron buena y abundante comida. Y aquí empezamos a comer nuestras ollas españolas, que las deseábamos.»

La població de Riudarenes es situa al nord, i un camí hi duu; una altre camí cap a Sils, pagesos a tocar d'un gran llac, que el mapa no senyala, però si mires la cartografia antiga, una gran taca blava senyala l'extensió d'aigua, que arribava a l'hostal de la Granota i a Maçanet, i que per les malures varen dessecar.

…unton del Camino de la Marina con el de S.n Celoni en la Cru: de la Ma: el todo parte del General de la Carretera Real hasta la Frontera de Francia, que se detal…
…s, que se proponen para su Comoda Seguridad, y mejor construccion.
…azen Leguas de 17½ al grado 4½ y 18008. Varas, y su total Importe asciende a 4.449d763. R.s de Vellon, y 1/6 segun por menor se expresa en el Calculo que acompa…

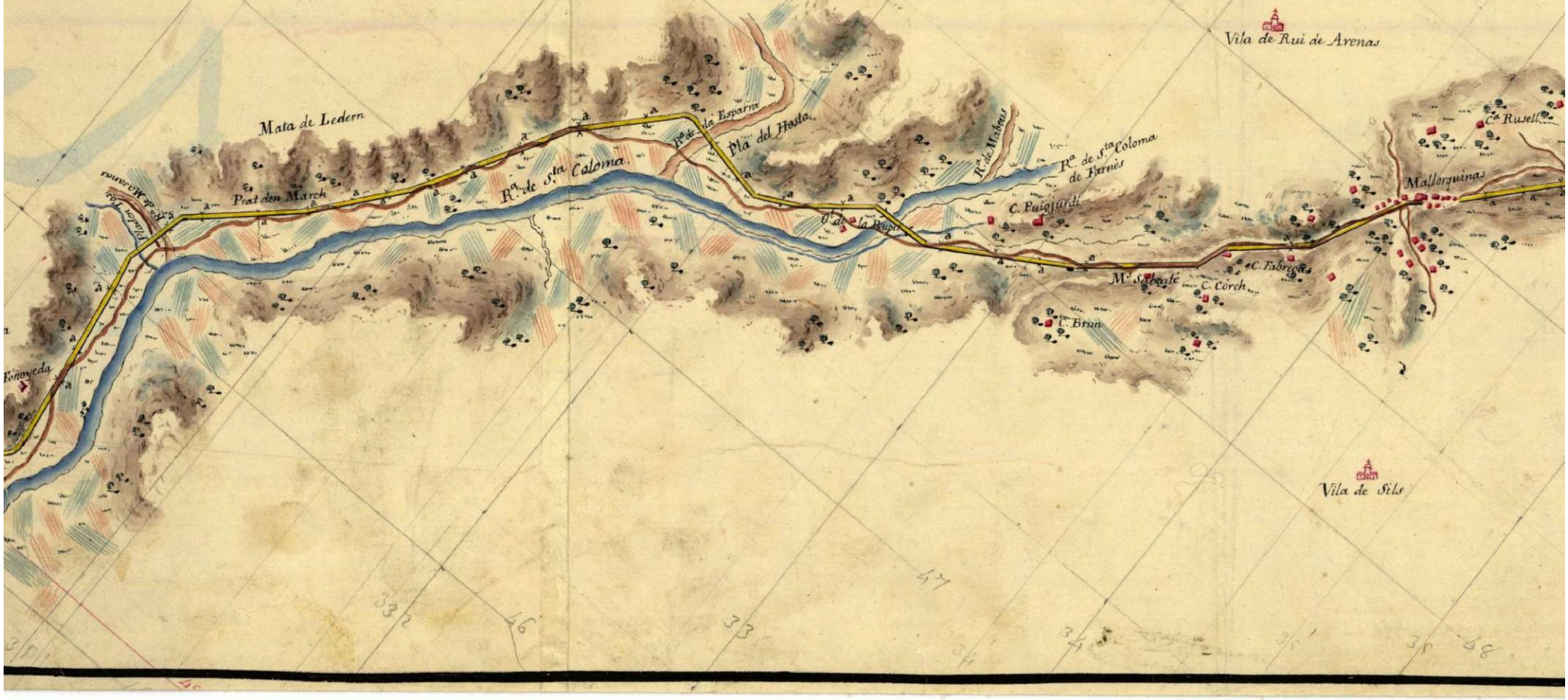

CREU DE LA MÀ

Passades les cases i hostals de les Mallorquines, el camí històric és molt planer, fàcil d'anar, ben conservat, sota l'arbreda, memòria de quan era carretera principal, i mercaders, soldats i pagesos la coneixien. Can Rossell a la vora, i la riera de Vallcanera, que tampoc no te pont, i el rec de la Vella Dona, ara riera de la Belladona, que pren el nom d'una masia antiga i elegant, l'any 1343 el rei Pere III va «jaure a l'hostal de la Belladona», perquè aleshores feia aquest servei, que per la proximitat a Girona era adequat com a final de jornada.

El plànol acaba en una cruïlla de camins, un de menor, el de Vallcanera, i els dos reals, el que seguim i el de la Marina, que s'ajunten en un de sol cap a Girona, aquí dit de Vilobí d'Onyar. Es troben al lloc de la Creu de la Mà o de la Mà de Ferro, insòlita, misteriosa i antiga senyal de trànsit. Una creu de ferro que a un costat té una mà i a l'altre la lletra M. Potser menys misteriosa si tenim en compte l'explicació que dóna l'any 1687 el viatger Dionigio Carli da Piacenza en la seva ruta de Blanes cap a Girona. I que fan pensar que en aquell temps en aquesta cruïlla hi havia una imatge dedicada a la verge de Montserrat que incorporava una indicació de direcció per anar a la muntanya sagrada. Tal vegada origen de la Creu de la Mà, que també és una senyal de camí, així el significat de la lletra M seria el santuari de Montserrat. El viatger Jacques Coeur va passar l'any 1445 per aquest camí tot venint de Perpinyà i dirigint-se a Barcelona en la seva ruta de pelegrinatge a Montserrat. A quatre passes de la Creu de la Mà, l'hostal històric de la Tiona, cal anar a veure l'edifici que es conserva ben sencer al costat d'una plana lluminosa, però fa tres-cents anys tot això era bosc i perillós indret..

Quan varen desviar el Camí Real cap a la Marina, a les darreries del segle divuit, en aquest lloc el viatger que anava a Barcelona havia de decidir-se per un dels dos. Swinburne s'enfada, «L'obstinació del cotxer, d'agafar la carretera cap a l'interior, ens va privar de la satisfacció de veure els pobles i jardins de tarongers al llarg de la costa». Com que aleshores, l'any 1775, el camí era de molt risc, que la reforma no hi havia arribat, i el cotxer coneixia els perills de la ruta marítima, sobre penya-segats precaris, va decidir anar sobre segur.

parte del General de la Carretera Real hasta la Frontera de Francia, que se detalla en los Planos Nº. 7º. 8º. 9º. 4º. 5º. 6º.

a 4.449d763. Rs. de Vellon, y $\frac{1}{6}$ segun por menor se expresa en el Calculo que acompaña.